

Martin Ericsson

Filosofie magister i historia vid Lunds universitet. Han har skrivit sin magisteruppsats om de skogskonflikter som skakade norra Öland vid mitten av 1800-talet och som har gått till historien under namnet "Bödaupproret". Martin Ericsson bedriver för tillfället forskning om resandefolkets historia samt om social förändring i Jönköping under perioden 1800-1950. Han studerar till arkivarie och är bosatt i Malmö.

”Nu är var människa galen”

Om skogsbruk och konflikter i Böda kronopark 1836-1850

Långt bort i fjärran avtecknar den sig, som Len mörkgrön rand av höga, spetsiga tallar. Den som idag färdas upp mot Ölands norra udde märker snabbt skiftningarna i landskapet när han träder in i Böda skog, mörk, tjock och glesbefolkad. Det stora alvarets kala vidder – som idag marknadsförs för turister som Ölands mest utmärkande sevärdhet, har föga gemensamt med naturen på öns nordspets. Här finns tvärtom den största sammanhållna skogen på hela ön, och den omfattar nästan hela Böda socken. Genom skogen får bygden sin karaktär: små byar insprängda på öppna ytor och vid kusterna, och långa, sprikra timmervägar inne i skogen.

Idag är Böda skog någonting unikt, en trakt som genom sin natur bryter av mot den mer kända bilden av Öland som ett kargt och stenigt slättlandskap. Det ger skogen ett stort naturvärde, politiskt erkänt genom att hela skogen för några år sedan fick status som statlig ”ekopark”. Hit kommer människor långväga ifrån för att söka vila, rekreation och naturupplevelser.

En gång, för mycket längesedan, hade situationen varit annorlunda. Ännu i slutet av 1600-talet bredde djupa, sammanhållna skogar ut sig inte bara i Böda, utan också i socknarna längre söderut. Runt grannbyn Högby växte en stor, lummig lövskog, och på öns västra kust

sträckte sig ett flera mil långt lövskogsband.

Det var under 1700-talet de första varningstecknen började synas. Oroliga observatörer frågade sig om inte skogarna på ön blivit märkbart uttunnade på senare tid. Gamla människor kunde berätta om allt större öppningar i grönskan, där det i deras ungdom vuxit höga träd. Öland hade visserligen aldrig varit särdeles skogrikt, men tillgången till ved och virke hade hittills ändå kunnat klaras. Hur skulle det nu gå, om skogarna fortsatte att minska i omfång? Den förste store ölandsskildraren, prosten Petter Åhstrand, skrev 1768:

Några och trettio år för detta, funnos här ännu ansenlige både Eke- och Furu-skogar, hvilka förmodeligen intil den tiden varit långt starkare fredade; men sedermera til större delen uthuggne och förminsade. [...] Den så kallade Böda Skog, som sträcker sig något mindre än 2 mil ifrån Kyrkan til Norra Udden, är den endaste, hwarpå nu kan göras någon räkning, fast ganska olika emot förra tider.¹

Åhstrand var inte omedveten om de stora förändringar som ägde rum under hans livstid. Han insåg betydelsen av den kraftiga folkökning som sköt fart under 1700-talet, och som inte minst på Öland snabbt skapade ett ökat behov av byggnadstimmer, ved och skogsmark för röjning och nybebyggelse. Men han skyllde också på den omfattande salpetersjudning och kalkbränning,

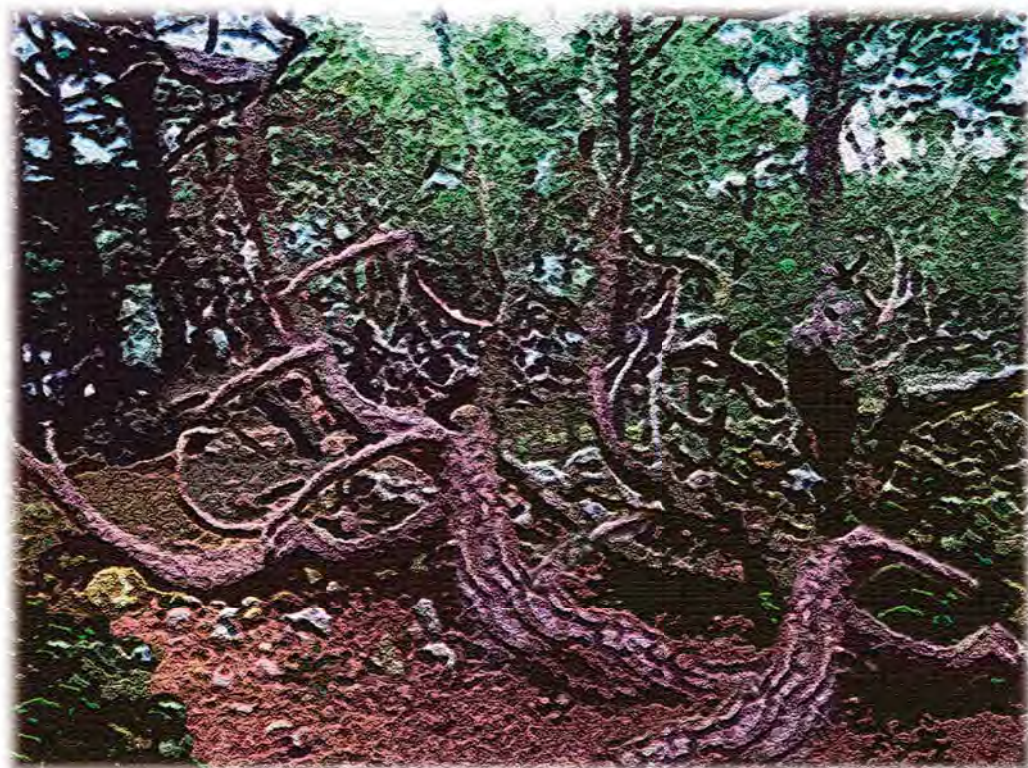

Illustration Anders Heilin

"Trollskogen, Böda" I nordvästra Böda socken breder Trollskogen ut sig. Den här delen av kronoparken kom aldrig att påverkas av det nya skogsbruk som i övrigt introducerades efter 1836. De låga, sällsamma, krypande tallarna representerar allting som statsmakterna vid denna tid *inte* ville få ut av sina skogar...

som allmogen på Öland länge hade bedrivit.

Det var inte bara på Öland som rädslan för en framtida skogsbrist började slå rot. Från och med sent 1700-tal återkom gång på gång krav på att den svenska skogen var tvungen att skyddas för den ohejdade avverkning, åverkan och van-skötsel, som tunga skogsdebattörer påstod att

allmogen i landet ägnade sig åt. När 1800-talet bröt in, stod svensk skogspolitik inför förändringar av aldrig tidigare skådat slag. Nu inleddes den process, som historikern Per Eliasson på ett passande sätt har kallat skogsseparation, och som förändrade både ägandet och brukandet av skogen.²

Föreliggande artikel är en omarbetning av min D-uppsats i historia från 2007, Herrarna har inget på våra ladugårdar att göra! "Bödaupproret" och konflikten om skogens moraliska ekonomi på norra Öland år 1850. Jag har i min artikel i denna årsbok försökt att föra vidare något av de teoretiska och analytiska diskussioner som finns där, men önskar man följa mina resonemang i detalj, hänvisas läsaren direkt till uppsatsen. Den finns gratis tillgänglig i fulltext genom databasen XERXES på internet.

Jag har strävat efter att inte belasta texten med det vetenskapliga ramverk av fotnoter och referenser som annars är brukligt. Det är anledningen till att noter i texten endast förekommer vid direkta citat ur källmaterialet samt vid direkta referenser till namngivna författare. Den uppsats som föreliggande text baseras på innehåller däremot utförliga referenser och källförteckningar, och den intresserade läsaren hänvisas också för detta ändamål direkt till uppsatsen.

Flera faktorer ledde fram till förändringen. Den restriktiva reglering av allmogens skogsutnyttjande som präglat skogspolitiken under flera sekler, utsattes runt år 1800 för allt hårdare kritik. De nya liberala tankarna, där skogen alltmer kom att betraktas som en resurs som kunde ägas och brukas av enskilda individer, anammades av den växande och välmående hemmansägarklass, som nu dominerade bondeståndet på riksdagarna. Det gamla systemet, där en allmänt illa omtyckt jägeribetjäning kontrollerade utnyttjandet av både enskild skog och allmänningar, förlorade långsamt sin legitimitet.

Samtidigt började en liten grupp skriftstälare hävda att också det traditionella sättet att bruka skogen på hade varit felaktigt. Det tidigare skogsbruket hade utförts genom blädning, dvs man hade avverkat skogen på det ställe där man hittade träd som passade för ens omedelbara behov. Blädningen påstods nu av kritikerna förhindra skogens återväxt och ”rationella vård”. I dess ställe ville man, efter influenser från Tyskland och Danmark, införa *vetenskapligt skogsbruk*. Skogarna skulle indelas till trakthuggning, alltså delas in i ett flertal olika block, som avverkades planenligt enligt mycket långa omloppstider. Skogen skulle inte längre vara en statisk naturresurs, som man tog virke ifrån när så passade. Den skulle kartläggas, indelas, och brukas efter på vetenskaplig grund upplagda planer, som kunde bestämma skogens användning upp till 150 år in i framtiden.

Debatten fick sin lösning under 1823 års riksdag. Beslutet innebar två saker. För det första skulle landets allmänningar och majoriteten av kronans skog delas upp på enskilda ägare. Den skog som nu delades upp på enskilda brukare, fick nyttjas nästan helt utan statliga restriktioner.

För det andra skulle de få skogar som staten trots allt behöll, omvandlas till kronoparker, statligt förvaldade skogar där brukandet skedde genom vetenskapligt skogsbruk och trakthuggning. På kronoparkerna skulle skog aktivt produceras för långsiktiga mål, nämligen att säkra landets framtida virkesförsörjning samt dessutom generera en ekonomisk vinst för staten.

Eliasson har beskrivit förändringen som en *specialisering* av statens skogar.³

Separeringen av skogarna påbörjades under 1820-talet, och vid mitten av 1830-talet började de nya kronoparkerna få sin form. Under denna tid indelades de till trakthyggesbruk av personal från det nyinrättade statliga skogsinstitutet, och deras skötsel och övervakning fastställdes genom särskilda regleringsbrev⁴. Regleringsbrevet för Böda kronopark utfärdades av Carl XIV Johan 1836.

Så såg de nya, statliga målsättningarna ut när Carl Fredrik Stenius år 1838 tillträdde tjänsten som jägmästare i Böda skog. Han kom närmast från universitetet i Greifswald, där han i likhet med flera andra av det nya skogsbrukets pionjärer hade studerat det tyska vetenskapliga skogsbruket. Hans uppdrag var tydligt. Stenius skulle leda de fyra underjägare och två plantörer, som kom att utgöra den stora kronoparkens bevakningsstyrka. Han skulle övervaka skogens indelning till trakthuggning, gallring och nyplantering, och han skulle med kraft ingripa mot alla som på ett eller annat sätt utnyttjade skogen på ett olagligt sätt.

Det var en syn på skogen och dess rikedomar, som starkt bröt mot det traditionella skogsbruk som under flera sekler praktiserats av allmogen i socknen. Sedan lång tid tillbaka hade invånarna i Böda varit vana vid att utnyttja skogen som en allmänning. Visserligen hade man ofta fått söka speciella tillstånd för att hämta virke ur skogen, och under 1700-talet går det att belägga flera klagomål från bondeståndets sida om att tillståndsprocesserna var både krångliga, byråkratiska och präglade av korrupktion, men man hade likväl ändå haft rätten. De formliga förbud för allmogen att utnyttja den nyinrättade kronoparken som nu infördes, var någonting helt annat.

Det är lätt att tänka sig det förflutnas landsbygdsbefolkning som blott och bart jordbrukare. Senare tids forskning har kunnat visa att denna bild ofta har mer att göra med idylliserande skolplanscher än med den historiska verkligheten. Vi kommer människors vardagsförhållanden

närmare, om vi i likhet med historikern Kerstin Sundberg tänker oss de nordöländska invånarna som ”mångsysslare” i en ekonomi där skogen var en väl integrerad del av hushållens försörjning.⁵ De människor som bodde i Torp, Grankulla, Enerum och de andra byarna i Böda socken, var förvisso jordbrukare, med små åkerlappar och kreatursbestånd. Men också dessa verksamheter byggde på en symbios med skogen, och det var i hög grad skogens resurser som gav allmogen deras kontanta penninginkomster.

I skogen släppte man sin boskap på bete. Där hämtade man timmer till hemslöjd, nybyggnad och reparationer, samt till det på Öland viktiga båtbyggandet. Därifrån fick man den livsviktiga veden, och egendomslösa och fattiga utan egna gårdar kunde här samla bär för försäljning.

Redan dessa verksamheter byggde på en god tillgång till skog. Men i Böda praktiserades dessutom ett antal andra näringar, som krävde mycket stora kvantiteter ved och som genererade penninginkomster åtminstone för socknens självägande bönder. Kalkbränningen i Böda nämns redan av Carl von Linné under dennes öländska resa,⁶ och ännu idag går det att skimta resterna av kalkugnar, koncentrade längs kustremsan vid byn Torp. Under delar av året förekom dessutom en omfattande tjär- och pottaskebränning, som båda var synnerligen vedslukande verksamheter.

Från och med 1600-talet hade tjär- och kalkbränningen på Öland koncentrerats till Bödatrakten. Många bönder verkar ha ägnat sig åt traditionellt jordbruk under vissa delar av året, för att under andra perioder ägna sig dels åt att bränna tjära, kalk och pottaska, dels åt att med hjälp av egna båtar föra ut sina produkter och sälja dem såväl i Kalmar som i andra av Östersjöns hamnstäder. Produktionen nådde sin kulmen under 1800-talets första hälft, alltså just då som konflikterna om skogen var som hårdast.

Frågan är om inte dessa vedintensiva näringar var så pass omfattande, att de rentav kan kallas för en nordöländsk protoindustri med långa traditioner bakåt i tiden. Historikern Per Göran Johansson har argumenterat för att allmogens egen

skogsproduktion bör betraktas på detta sätt. I så fall har vi att göra med en *protoindustriell* region på Öland som tidigare inte har uppmärksammats av forskningen. Av allt att döma har stora delar av allmogen i Böda, med Per Göran Johanssons ord, baserat sin försörjning ”på en kombination av subsistensjordbruk [...] och hemproduktion av varor för en kommersiell marknad”.

Någon längre utläggning av begreppet ”protoindustri” är knappast nödvändigt i detta sammanhang. Förhållandena på norra Öland kan dock enkelt sammanfattas med Per Göran Johanssons egen behändiga definition av begreppet:

”Ett system av hemmabaserad massproduktion [...] av varor avsedda för en icke-lokal marknad under påverkan av regional specialisering. Den var i första hand utförd som deltidsaktivitet i samverkan med säsongsmässigt jordbruksarbete. Under vissa villkor kunde den leda till heltidsarbete och då helt ha skilts från sin ursprungliga jordbruksbas”.⁸

Att uppmärksamma denna protoindustri är inte oviktigt för förståelsen av de lokala skogskonflikterna. När Böda skog omvandlades till kronopark fräntogs samtliga större byar i socknen helt den rätt till vedutsyning, som de av tradition åtnjutit. Att detta slog hårt mot allmogens protoindustriella verksamhet, är ingen vågad gissning.

Rätten till vedutsyning var inte den enda traditionella rättighet som allmogen i Böda fick se gå förlorad. Från kronoparkens etablering 1836 till och med år 1850, inskränktes stegvis deras rätt till skogens resurser, och till slut även deras rätt att överhuvudtaget vistas i skogen. Redan från början infördes restriktioner såväl i bärplockningen som rätten att hämta nedfallna kvistar till bränsle – viktigt skogsfång för obesuttna och fattiga. Sådan verksamhet fick bara utföras under direkt övervakning av jägeribetjäningen. Snart infördes också liknande inskränkningar i den traditionella mulbetsrätten, dvs rätten att låta sina kreatur beta i skogen. Mulbetesrätten var en så starkt rotad sedvanerätt att inte ens de stora skiftesreformerna hade vågat begränsa

den i någon större omfattning, men 1838 blev det förbjudet att släppa kreaturen lösa annat än på vissa bestämda dagar. Djuren skulle dessutom brännmärkas av jägmästaren själv. Samtidigt förklarades flera skogsvägar vara förbjudna att beträda för den som var utrustad med yxa eller åkdon, och samtliga dessa tilltag belades med höga viten.

Den allvarligaste utmaningen mot allmogens skogsbruk kom emellertid 1848, då häradsrätten i Ölands norra mot utfärdade ett fullständigt förbud mot att avvika från skogsvägarna. Denna åtgärd, som var kulmen på förbuden och restriktionerna, bör ha uppfattats som mycket provocerande för alla de människor som hade sina torp och gårdar inuti själva kronoparken eller strax bredvid. För de som vuxit upp i Böda skog, som lekt där som barn och arbetat där som vuxna, som vant sig vid att ta genvägar genom den och som kände dess stigar och bäckar, måste förbudet ha upplevts som ett förbud mot att röra sig fritt i sin egen stuga.

Statens försök att förvandla skogen till en effektivt övervakad och brukad kronopark, gick inte heller smärtfritt ens från början. Motståndet mot förändringarna kan följas genom öppna uttalanden, men också genom aktioner som företogs i det fördolda.

Till de första kan vi räkna de öländska riksdagsböndernas agerande. De hade flera gånger under 1800-talet protesterat mot alla planer på att begränsa den öländska befolkningens utnyttjande av skogen, och 1840 vågade de sig på att i en riksdagsmotion kräva att hela kronoparken skulle avskaffas och tillbakavandlas till häradsallmänning. Riksdagsombudens motion, som inte ledde till några åtgärder, avslöjar en intressant syn på det nya och dittills okända ”vetenskapliga skogsbruket”:

Härigenom skulle på en gång winnas [...] skogens betydliga besparing för framtida behof. Den närvarande hushållningen med Böda Kronopark måste snart medföra total skogsbrist, enär ett stort antal af ej mindre timmer och sågstockar samt wed, utan äfwen späd och i tillwext stående skog, hugges och afyttras af skogsbetjeningen.⁹

Det märkvärdiga med riksdagsböndernas argumentation är att det ”vetenskapliga skogsbruk” och det trakthyggesbruk de protesterade mot, ju hade införts med det uttryckliga syftet att hindra framtida skogsbrist. Men så upplevdes det uppenbarligen inte av Ölands bonderepresentanter! För dem var det svårt att förstå, att de stora kalhyggen och den gallring som blev resultatet av de nya metoderna skulle kunna bevara skogen. Var det verkligen rimligt att på en gång hugga ner stora delar av skogen, och ha mage att påstå att detta skulle bevara den för framtiden? Det gick inte ihop – var det då inte mer förnuftigt med den gamla, traditionella blädningen?

De flesta protesterna mot inskränkningarna i skogsrättigheterna tog sig dock aldrig så öppna uttryck. När allmogen förbjöds att hugga sin skog i kronoparken, bestod de flesta protesterna helt enkelt av att man ignorerade förbudet.

Redan under 1830-talet började en jämn ström av rapporter från både Stenius och hans underjägare att flyta in hos landshövdingen i Kalmar, där åverkningarna på kronoparken beskrevs som ett växande och allt mer ohanterligt problem. Det finns visserligen inga möjligheter att i efterhand avgöra exakt hur stora åverkningar som förekom i skogen, men att de bekräftade åverkningarna under vintern 1841 uppgick till ca 89000 kubikfot timmer, kan ge en fingervisning om omfattningen. Även om den uppgiften verkar ha varit något av en toppnotering, ligger uppgifterna under andra år inte långt efter. Säkert är att åverkningarna omtalas som ett allvarligt hot mot införandet av det nya skogsbruket under hela den undersökta perioden.

Säkert är också att de underjägare som var satta att övervaka skogen ofta upplevde sitt bevakningsuppdrag som både skrämmande och betungande. Omvandlingen av Böda skog till kronopark säger oss något om den svenska statens ökade ambitioner under tidigt 1800-tal, men det är inte liktydigt med att statens resurser nödvändigtvis levde upp till ambitionerna. Att möjligheterna att effektivt övervaka en skog nästan lika stor som hela Böda socken var mycket små, är inte förvånande när vi betänker att den

sammanlagda personalstyrkan inte uppgick till mer än sju personer.

Jägmästare Stenius hade sin gedigna utbildning från universitetet i Greifswald. För underjägarna var kraven betydligt lägre. De förutsattes ha god fysik, kunna skriva läsligt och ha vissa matematiska kunskaper. Det innebär att den bevakningspersonal, som skulle bruka skogen med det ”vetenskapliga skogsbruket” som rättesnöre, aldrig hade fått någon teoretisk skolning i varför och på vilket sätt detta ansågs vara eftersträvarvärt.

Underjägarna framstår överhuvudtaget som en föga avundsvärd nyckelgrupp i relationen mellan statsmakt och lokalbefolkning. Å ena sidan stod de utanför den allmoge de var satta att bevaka, samtidigt som denna allmoge också var deras närmaste grannar. Å andra sidan verkar de inte heller ha haft någon större samhörighet med den statsmakt som var deras uppdragsgivare. Därom vittnar de ständiga anklagelser Stenius riktade mot sin personal för maskning, lättja och ”liknöjdhet”.

Att underjägarna kunde utveckla en ”liknöjdhet” inför arbetet, går kanske att förstå när man läser de rapporter om massiva skogsåverkningar som de år efter år skickade till Stenius. Hur det kunde kännas att på egen hand försöka freda skogen för lokalbefolkningens intrång, vittnar t.ex. 1846 en skrivelse från gamle underjägaren Sahlstedt om:

Herr Jägmästare var så god och låt Korseman bitreda mig i 2 dygn heller [sic] Plantören för jag är nu rakt öfverhopatt af skogstjufvar, för di är rent galna, både natt och dag, så för all del hjälp mig med någott bitrede, för nu är var meniska galen.¹⁰

En ännu mer detaljerad bild av bevakningspersonalens upplevelse av otillräcklighet ges i en skrivelse från underjägaren Adlerbjelke i februari 1850:

Upplýsningsvis får jag rapportera, att det ej slår till för underjägaren bevaka 4de Blocket, som är delat i tvänne afdelningar, hälst som nattetid Tjugo à 18 personer sammanslår sig och då föröfva stora nederlag på skogen, hvilka då äro i rusigt tillstånd, och ej då är godt för

tvenne personer att våga sig fram till dem isynnerhet, som de äfven hafva eldgevär med sig och ställa sig fyra om hvarje träd för att fälla det och hurra när det faller – lika förhållande är det vid afhämtningar. Det är rysligt att se sådan förödelse som skje på Böda Kronopark.¹¹

Vilka var det som begick de stora åverkningarna på kronoparken? Tidigare forskning har observerat att brottet skogsåverkan under flera sekler var ett av de vanligast förekommande vid häradsrätterna runt om i landet. Den vanligaste uppfattningen, framförd av bl.a. Kerstin Sundberg och rättshistorikern Jan Sundin, är att det framförallt var landsbygdens fattiga och obesuttna grupper som ägnade sig åt olovligt skogsbruk – föga förvånande, då det främst var dessa grupper som saknade egna skogstillgångar.¹²

Men denna slutsats, som dominerat tidigare forskning om skogskonflikter och skogsåverkan, får inget stöd av förhållandena i Böda. När vi studerar den sociala sammansättningen hos de personer som dömdes för brottet skogsåverkan under 1850 års vinterting vid häradsrätten, är det snarare förekomsten av landsbygdens samtliga sociala skikt bland de dömda som är anmärkningsvärt. Visserligen kan 66% av dem hänföras till gruppen ”obesuttna”, men samtidigt var hela 31% besuttna bönder, och de senare borde, om den tidigare forskningen hade rätt, inte förekomma i materialet. De besuttna böndernas inblandning kan ha varit ännu högre, om vi får tro ett uttalande i Kalmarlandshövdingens femårsberättelse från början av 1840-talet, där han skriver att ”fattige drängar och lösa personer” visserligen utför en stor del av åverkningarna, men att det ofta sker på uppdrag av ”hemmansåboarne, som föranstalta och njuta fördelarne af de olofliga skogsåverkningarne”.¹³

Den troliga förklaringen är enkel men viktig. I tidigare forskning har man främst studerat enskild skog, och där utspelade sig konflikterna mellan besuttna, skogrika bönder och obesuttna, skoglösa torpare och småbrukare.

På Böda kronopark såg det annorlunda ut. Här hade i praktiken hela befolkningen brist på skog. Genom 1836 års regleringsbrev hade en stor

del av socknens invånare frångått till och med den elementära rätten till vedutsyning. Bristen på skog hos allmogens samtliga skikt bör ha lett till att alla invånare hade ungefär samma bevekelsegrunder att begå skogsåverkan. De bönder, torpare och drängar, som i övrigt förvisso inte kan beskrivas som ”jämlika”, delade åtminstone i kampen om skogen ett gemensamt intresse. Vad gäller de besuttna bönderna, måste man också se deras deltagande i skogsåverkningarna mot bakgrund av den skogliga protoindustri som tidigare nämnts. Den ved de högg kan i hög grad ha använts till kalkbränning och tjärbränning snarare än till den egna gårdens behov.

Det var, som vi sett, ingen lätt uppgift för de få underjägarna att upptäcka de som begick åverkningar i skogen. Inte ens i de fall då dessa upptäcktes verkar hotet om rättegång och straff ha haft någon särdeles avskräckande effekt. Faktum är att av de personer som åtalades för skogsåverkan vid vintertinget 1850, dök endast drygt hälften upp vid rättegången. Den andra hälften ignorerade stämningarna, och höll sig undan. Berodde detta bara på att straffet man riskerade var så lågt att man inte ville göra sig besväret att ta sig till tinget för att försvara sig? Kanske, men varför dök då betydligt fler människor upp när de åtalades för andra brott med samma, eller lägre, straffvärde?

Det ligger istället nära till hands att tolka de åtalades frånvaro som ett uttryck för en alldeles speciell syn på skogsåverkan som företeelse. Kan man, genom att ignorera åtalen, ha velat manifestera att man själv inte ansåg att skogsåverkan alls var ett brott? Stöld var något vanhedrande och socialt oacceptabelt, och att domstolar ingrep mot tjuvar hade länge haft hög legitimitet. Men om allmogen inte ansåg att skogsåverkan var ”riktig” stöld, ligger det nära till hands att tolka frånvaron på tinget som ett sätt att markera en skogsideologisk ståndpunkt: att bruka kronoparkens resurser på det traditionella sättet var inget brott, och häradsrätten hade ingen legitim rätt att straffa människor för att de utövade sitt traditionella skogsbruk.

Två motsatta skogsideologier kämpade om

utrymme i kronoparken: å ena sidan statsmakternas nya, ”vetenskapliga skogsbruk”, där skogens roll var att ensidigt garantera en framtida virkesförsörjning, å andra sidan allmogens eget skogsbruk, som jag väljer att kalla för en moralisk skogsekonomi. Moralisk, därför att den utgick från att det fanns en grundläggande rätt till vissa skogsresurser, så som ved, virke och annat skogsfång, och att denna rätt gällde trots att det formellt sett var staten som ägde skogen. Ekonomi, därför att skogen sågs som något som skulle användas som en del av den agrara hushållsekonomi som låg till grund för allmogens livsuppehälle, både vad gäller det direkta, vardagliga behovet av skogsfång, och som råvara i den omfattande protoindustrin.

Åverkningarna på kronoparken, handlade därför om något mer och viktigare än att bara skaffa sig ett par extra timmerstockar. De var en del av en strid mellan två motsatta skogsideologier, och i förlängningen också mellan två motsatta sätt att betrakta naturen, som av allmogen sågs som en resurs i den vardagliga, agrara ekonomin, och av statsmakterna som ett kapital, där investeringar skulle göras för framtida vinster.

Åverkningarna kan därför ses som ett sätt att genom små, ständiga och upprepade aktioner göra motstånd mot den kapitalets skogsekonomi¹⁴ som låg till grund för det nya, ”vetenskapliga skogsbruket”. Men åverkningarna var bara en av motståndets strategier.

I syfte att hindra allmogen att utan tillstånd släppa kreaturen på bete i parken, inhägnades skogen och försågs med långa stängsel. Underjägarnas rapporter under 1840-talet är fyllda av uppgifter om nedrivna gärdesgårdar, saboterade stängsel och uppbrutna grindar. Skadegörelsen var så omfattande, att underjägaren Widerström sommaren 1845 lät kungöra i sockenkyrkan, att de ”vanartiga och illasinnade personer” som påträffades med stängselnedrivning på bar gärning, skulle ”få skylla sig sjelfve om de på stället afstraffas med skarpa skott”.¹⁵

Hoten om våld kom dock inte bara från bevakningspersonalen. Faktum är att det under perioden 1845–1850 är svårt att hitta en enda

underjägare på kronoparken som inte själv blev misshandlad eller hotad till livet. De desperata rapporter från underjägarna Sahlstedt och Adlerbjelke som citerats tidigare, och den rädsla som framträder där, blir begriplig om vi betänker vad som hände deras kollega Korseman i februari 1848. Han blev då överfallen nattetid av tre okända män, och så svårt slagen att han tvingades vara sängliggande i flera veckor. Samme Korseman hade två år tidigare blivit överfallen av en statorpare, beväpnad med en yxa som Korseman strax tidigare konfiskerat från dennes dotter.

Den mest belysande av alla rapporter om överfall och våld är skriven år 1847 av underjägaren Enander. Den kastar dessutom ljus över hur de mer omfattande åverkningarna misstänktes vara organiserade. Enander hade fått i uppdrag att bedriva nattlig spaning på fiskbodarna i Bölinge, i närheten av Ängjärnsudde på socknens östra kust:

Wid såkallade Bölinge fiskebodar bor en van-frejdad afskedad Båtsman vid namn Törndahl, hvilken brukar den oseden, att åt seglande ankommande skogsåverkare från Södra Socknarne af Landet med hvilka han är synnerligen bekant, anskaffa laster, och hvarpå jag nu i största ödmjukhet får anföra exemplet; helst jag vid desses fasttagande nära blifvit mördad:

[...] Jag begaf mig jemte biträdet till stället, fann åverkaren, hvilken, då han först på cirka 2 alnars afstånd ifrån sig, blef mig varse, vände sig om och med Yxhammaren, (måttande åt hufvudet), gaf mig (som vek undan), ett svårt slag öfver vänstra axeln. [...]

Nästan hvarje natt är derstädes anlände ej mindre än 6 à 7 Båtar [...] och äro mäst 2ne karlar på hvarje båt, hvilka alla under anförande af Törndahl, sammangaddar sig och sköflar skogen för att få laster.¹⁶

Det är, med denna bakgrund, inte svårt att tänka sig att relationen mellan bevakningspersonal och lokalbefolkning var minst sagt spänd, när jägmästare Stenius i början av år 1850 fattade ett drastiskt beslut.

Åverkningarna var alltid svårast under vinterna, när behovet av ved var som störst, snön

gjorde det lätt att transportera virke och frånvaron av andra sysslor gav människor tid att ge sig ut i skogen. De första vintermånaderna år 1850, som var ovanligt kalla, hade inte varit något undantag. I februari vände sig den alltmör hjälplöse jägmästare Stenius direkt till landshövdingen i Kalmar och begärde militär handräckning för bevakningen. Om han inte fick militär hjälp, varnade Stenius för att skogen riskerade att bli ”nästan helt och hållet borthuggen”.¹⁷

Innebar åverkningarna att allvarlig risk för skogsbrist uppstod? Det tillgängliga källmaterialet lämnar inte några uppgifter om i vilken grad antalet träd i skogen verkligen hade sjunkit. Men frågan är om det var en sådan förminskning som talet om förstörelse i första hand avsåg. När Stenius talade om skövling och om ”förstörandet” av Böda kronopark – och liknande uttryck används i landshövdingens femårsberättelser – hade han säkert rätt, i den meningen att staten hade svårigheter att få ut de skogsprodukter de önskade få ut av skogen. Skogens kapital hade inte ackumulerat sig.

Men innebär det att den öländska allmogens upplevde sitt skogsutnyttjande som skövling och ödeläggelse? Det är inte lika säkert. För deras sätt att nyttja skogen, det agrara mångbruket och den halvlegala protoindustrin, var tillgången till skog mycket god, låt vara att tillägnet skedde utanför lagens rāmärken.

När Stenius talade om skogsbrist och skövling får vi alltså inte okritiskt ta det som ett bevis för att Böda skog verkligen förminskats – däremot är hans varningar ett tecken på den klyfta i sätet att betrakta skogen, som öppnat sig mellan allmogens ”moraliska ekonomi” och statens representanter.

Landshövdingen avlog Stenius begäran om militär hjälp, men uppmärksammade ändå allvaret i rapporten. Order utgick från Kalmar, om att genomgripande husrannsakingar efter åverkat timmer skyndsamt skulle genomföras i Böda socken. Uppdraget att organisera undersökningarna gavs åt traktens unge kronofogde, Johan Henrik Eneman. Han skulle gå till verket med en långt större grundlighet än landshövdingen själv

kanske hade avsett.

Landshövdingens order hade bara gått ut på att Eneman skulle utföra ”noggranna undersökningar” för att utröna om timmer från kronoparken ”blifvit hos enskildte personer i grannskapet undangömt”, och om så var fallet, beslagta det återkade timret och åtala de ansvariga.¹⁸

Men när Eneman på förmiddagen söndagen 10 mars lät utfärda en kungörelse om undersökningarna i Böda sockenkyrka, hade han själv beslutat att vidta kraftigare åtgärder än de som landshövdingen gett order om. Eneman försäkrade nu inför kyrkobesökarna alla ”wederbörande Skogstjufvar” att han redan under nästa dag skulle genomföra husrannsakingar i varje gård i hela Böda socken, oavsett vad som var känt om ägarens laglydnad ochandel. Alla personer som inte kunde visa upp kvitto som bevis för att han köpt sitt virke på laglig väg, skulle omedelbart komma att både häktas och åtalas.¹⁹

Den som befann sig på kyrkbacken efter avslutad gudstjänst den söndagen, bör ha fått höra både upprörda röster och långa diskussioner. I ett senare brev till häradsrätten skulle flera bönder i Torp beskriva den harm de upplevde över att i kungörelsen blivit ”2ne Gånger tillvitade som Tjufvar”²⁰. Blotta det faktum, att kronofogden vågat tilltala människor som ”tjuvar” måste ha

upplevts som djupt provocerande, om vi håller i minnet den moraliska skogsekonomens starka uppfattning att skogsåverkan inte var att anse som ett stöldbrott. Och allra mest kränkande var kanske det kollektiva i hans utmaning: husrannsakingar skulle ske på alla invånarens gårdar, också hos de som var kända för att aldrig befatta sig med skogsåverkan eller andra lagbrott! Eneman hade genom sin förstärkning av landshövdingens order åstadkommit en provokation, som i det spända läge som redan rådde på kronoparken, omöjligtvis kunde bli utan konsekvenser.

Och konsekvenserna skulle komma. Tidigt på morgonen dagen därpå samlades ett följe av underjägare, kronorättare och byordningsmän på Melböda gästgivaregård. I rykande snöstorm avtågade de med Grankullaviken som närmaste anhalt, anförda av Eneman och Stenius, samt med länsmannen Eriksson som förstärkning.

Redan i Grankulla började problemen. Det första tillslaget gjordes mot ortens handelsbod, som av Stenius länge misstänkts fungera som upplagsplats för stulet timmer. Exakt vad som hände inne i själva Grankulla by vet vi inte, men vi vet att byns invånare redan dagen efter skulle formulera sig på följande vis i ett upprört brev till landshövdingen:

Reste desse mäktiga Herrar sin Resa till Grankulla där de dessa både Rätt och Orätt Men för det mästa Begagnade de sig af

laglös hand, då desse omnämde Bymän satto Omringade Föräldrerne af Sinne Barn Mannen af sin älskade Hustru Bestormade blefvo desse Bymän, deras husliga Boningar, och deras boningars Planner och Gårdar för att kunna uppspana något spår till skogs åvärkan ej nog dermed deras våld sträkte sig så långt att de sprängde Bådde Lås och dörrar och dermed Toge vår Egendom i full Besitning.²¹

I allmogens argumentation är det Stenius och Eneman som framställs som brottslingar. Det är deras handlingar att bryta sig in i boningshus och spränga dörrar som beskrivs som ”laglös”, och brevet innehåller också en uppmaning till landshövdingen att straffa de ”herrar” som så illa förbrutit sig mot böndernas hemfrid.

Färden gick nu vidare. Vid kustremsan utanför västra skogsbrynet ligger Torps by, en av de största i socknen. Följet började ana oråd redan när de, några hundra meter innan byn, hörde flera gevärsskott eka i luften. Eneman skulle senare tolka eldgivningen som skott från ”vaktposter”, och det stod klart, att om sockeninvärnarna hittills hade varit hanterliga, om än besvärliga, skulle ett hårdare mottagande vänta i Torp.

Båda sidor skulle senare komma att beskriva händelserna i Torp på olika sätt. Det är inte ägnat att förvåna, och överdrifter och felaktigheter återfinns i både Enemans och bybornas berättelser. Låt oss därför börja med de händelser som får stöd av oberoende vittnen, och i viss mån också av byborna själva.

När Eneman och hans medhjälpare trädde in i byn, möttes de av en stor folkmassa som samlats på bonden Per Nilssons gårdsplan. Bland de mellan 50 och 80 personerna (uppgifterna om antalet varierar) fanns både självägande bönder, torpare och drängar – alltså ännu ett tecken på att konflikterna om skogsåverkan i Böda inte var något som bara angick de fattiga och obesuttna. Klarlagt är också att folkmassan hade tillgång till viss beväpning, både med bössor, pistoler och påkar.²²

När byborna själva i ett brev till landshövdingen dagen efter beskrev mötet med undersökningsgruppen, lade de återigen tonvikten på

det olagliga och brottsliga i Enemans agerande:

Dock liknade deras Ankomst Mera en oväntad Fiende en ett [-] sänd Ombudfrån en huld Landesfader. Deras Besök fik Hemansägaren Nils Månsson i Torp först emottaga då Hans Egendom blef deras första Rof – då de sedermera fortsatto sin Hemjiriga hand [?] till Hemmans Ägaren Peter Nilsson därstedes där de togo på min Loge min Lösöre Egendom bestående af Två årige gamla Brådor – Uttspridt Rykte om ankomande Personer, Tenkte var Husbonde med sitt folk vad detta kunde Blifva för en Olykelig Uttgång, fremande för desse Personner åttföljd af en stor uppbudad Folksamling Hotad med skott Hugg och slag, uttrymde all Personner öfverlåto sinna Hus och Boningar till därars fria Besök – Folksamlingen blef stor å ömse sidor – Saningens ord blef för dem framstelte vad Rätt de kunde äga att taga vår Egendom som vi som Skatte Hemmans Ägare på skogbevägste Äger funne har.²³

Det var Eneman och Stenius som konsekvent beskrevs som de verkliga tjuvarna: det var de som lagt beslag på böndernas ”egendom”, och det var till landshövdingen, den ”hulda landsfadern”, som byborna vände sig för att få rätt. I deras ord avslöjade sig klyftan mellan ”kapitalets skogsekonomi” och allmogen ”moraliska” ekonomi, men vi ser också en anmärkningsvärd dubbelhet i upplevelsen och användandet av lagen. Båda sidor i konflikten hänvisade till lagen och rätten. Och det var samma lag som gällde både för allmoge och jägmästare, men den tolkades, upplevdes och användes på skilda sätt och laddades med olika meningar.

Vad var det för ”sanningens ord” som folkmassan ville få sagda? Flera vittnen gav senare exempel på de ordväxlingar som förekom. När folkmassan fick syn på kronofogdens följe ska de ha lyft sina påkar i luften, och utstött ett ”wildt skri”. Då stannade underjägarna och kronorätarna upp och vägrade följa med längre. Eneman och Stenius vågade sig däremot längre fram, med kronolänsman Eriksson och drängen Carl Persson i släptåg. De fyra männen omringades nu snabbt av folkmassan, som började överösa

dem med ”förolämpande och skymfliga ord och tillmälen”. När kronofogden äskade ljud och försökte läsa upp de order han mottagit från landshövdingen, överröstades han av utrop som ”Hwad är det för Kungörelse du utfärdat?”, ”Hwad vill du här?” och ”Åt helvete med Eder!”

Jonas Ölander, en av de drängar som senare själv skulle komma att ställas inför rätta, mindes också hur Kronofogden allt mer desperat försökte läsa upp landshövdingens order, men möttes av det förbittrade utropet, att ”det war oriktigt och behöfdes icke”. Kronolänsman Eriksson berättar hur gamle Simon Nilsson, som visade ”wrede och sinneshetta”, ska ha ropat att ”Herrarne ej hade på ladugårdarne att göra, utan kunde gå i skogen”, och på tal om landshövdingens order, att ”sådana ordres behöfver man ej lyda”. Flera personer hävdade också att Enemans kungörelse hade ”stött dem”.

Att allmogen kraftigt protesterat mot kronofogdens försök att ta sig in ”i ladugårdarne” styrks av flera andra vittnen. När kronofogden försökte ta sig in på Per Nilssons gårdsplan, ska denne ha skrikit ”Här är min jord, här har ni inte att göra” och i samma andetag ha kallat Eneman för ”tjuf”.²⁴

Någon gång efter detta kastades den första stenen. I Enemans egen version får man intrycket att ett formligt stenregn haglade över följet. Endast en person ska ha undgått folkmassans vrede, länsman Eriksson, ”den ende hwars tilltal och föreställningar på den uppbrusande, wildsinta [...] folkhopen syntes hafwa någon, fastän allt för ringa inwerken”. Enemans uppgifter om den vildsinta stenkastningen motsägs dock något av det faktum, att det endast var hans egen dräng Carl Persson som skadades. Persson fick en sten i ansiktet så att näsan sprang i blod. Några andra fysiska skador går inte att belägga.

Då stenkastningen började, fann kronofogden det klokast att slå till reträtt. I spridda grupper tog sig följet ut ur byn och skingrades åt olika håll. Reträtten skedde enligt Eneman för att ”till lif och lem blifva fredade”, och kronofogden själv ansåg att all vidare närvaro i byn var förenad med direkt livsfara. Att reträtten blev dramatisk,

stöds också av bybornas egen skrivelse till landshövdingen. Och man kan undra om det inte var ren ironi, som skymtade fram i deras ord, när de skrev att:

*varigenom de gjorde ett Hastigt afträdde som besvarades från Almenheten med frie HuraRopp, och firades deras Högtideliga afträdde till deras Högsta Aktning med Lösa Skott.*²⁵

Att folkmassan hurrade och sköt i luften när Eneman så snöpligt flydde från byn, kan kanske bäst, och med historikern Lars Hultmans ord, beskrivas som en form av symboliskt eller rituellt våld.²⁶ Genom att ”fira” reträtten utförde allmogen en offentlig och öppen manifestation av att kronoparken nu var deras, och inte ”herrarnas”.

Segern var nämligen fullständig, om än kortvarig. Redan två dagar senare rapporterade Eneman, att ”ingen enda af dem, åt hwilken bewakningen [av kronoparken] är anförtrodd wåga nu derå taga ett steg”, och senare i mars skrev underjägaren Selander till Stenius att ”åverkarnе voro skockade” i skogen.²⁷

Under nästan en hel månads tid hade den moraliska skogsekonomi återupprättats i Böda kronopark. Men när staten väl slog tillbaka, skulle det ske med långt starkare medel än tidigare. Den militära handräckning, som Stenius tidigare hade begärt, drogs nu skyndsamt ihop och tågade under natten mellan 3 och 4 april över det isbelagda Kalmar sund. På morgonen 6 april anlände 110 man från Kalmar regemente till Torps by, där ett provisoriskt tingshus snabbt inrättades och ett tiotal bybor häktades.

Det rättsliga efterspelet drog ut på tiden, och först i juni kunde häradsrätten avkunna sina domar. Sammanlagt femton personer fälldes för delaktighet i oroligheterna, och det hårdaste straffet drabbade gamle Simon Nilsson i Torp, som av flera vittnen pekats ut som den mest aktive. Han dömdes till två års fästningsarbete, och samtidigt som militären bröt upp fördes han och de andra dömda bort från Böda.

Vid det laget hade oroligheterna också hunnit skörda sitt första dödsoffer. Vi drar oss till minnes underjägaren Adlerbjelke, som i februari

1850 skrivit en så desperat rapport om nattliga skogsåverkare till jägmästare Stenius. Redan tidigt under rättegången framkom det uppgifter om att Adlerbjelke själv hade uppmanat invånarna i Torp att göra motstånd mot husranssakningarna, och underjägaren erkände till och med själv, att han erbjudit sina egna pistoler till drängar och bönder i byn.

Någon dom hann aldrig avkunnas mot Adlerbjelke. 14 april hittades hans döda kropp i en ensligt belägen skogvaktarstuga. Han hade skjutit sig genom munnen, och vid hans sida låg en hopvikt papperslapp – ännu idag, över 150 år senare, fläckad av blod – med texten

*Gläd Er nu Gråskjegg eller Jägmästare, som kunnat beröfva en hustru och 6 barn deras far – Gud förlåte Er min har ni.*²⁸

Han begravdes på Böda kyrkogård, avsides och i stillhet. Hans öde var i all sin tragik ett talande uttryck för den svåra situation det tidiga 1800-talets jägeribetjäning tvingades hantera. Pressade av en fientlig allmoge från det ena hållet och av sin egen uppdragsgivare från det andra, var det inte alltid säkert var lojaliteterna kom att ligga.

Jägmästare Stenius hyste inga överdrivna förhoppningar om att förhållandena på kronoparken skulle förbättras efter rättegången. Han konstaterade i maj att:

*Hvad i allmänhet det lugn och den respect för Lagarne beträffar, som för närvarande råder bland Allmogen inom Socknen, så härskrifver sig densamma, efter mitt förmenande, endast och allenast af fruktan för den Militaira Styrkan; men ingalunda, har eller kan den på några veckor hafva förbättrat ett så demoraliskt folk, som dessa vilda åboar, hvilka från barndomen blifvit vana vid, att betrakta olagligheten, såsom icke förtjänande att beifras och Böda Kronopark såsom ett commune bonum, hvilket bör förstöras.*²⁹

Vad som senare kom att tilldra sig i Böda skog, är en annan historia. Säkert är i alla fall, att konflikterna på de kronoparker som blev resultatet av 1823 års skogsseparation, ägde rum under alldeles speciella förhållanden, och som

inte nödvändigtvis överensstämmer med den bild av 1800-talets skogskonflikter som tidigare forskning har kunnat ge.

De svenska kronoparkernas historia är – min egen lokala och tidsmässigt begränsade undersökning av Böda undantagen – fortfarande så gott som fullständigt outforskad. Men den skogshistoriskt intresserade forskare som väljer att dyka ner bland spåren efter de människor som levde och arbetade i dem, har gott hopp om att hitta nya infallsvinklar i ett märkligt försummat forskningsfält. Han kommer säkerligen också att kunna dra slutsatser som bidrar till att både fördjupa och nyansera berättelsen om relationerna mellan skog, natur och människor under det föränderliga och motsägelsefulla 1800-talet. □

Fotnoter

¹Åhstrand (1768/1979) sid 39-41

²Eliasson (2002), främst kap. 4 samt s. 142ff, 160ff, 134ff.

³Eliasson (2002), s. 29, 38f, 153f, 248. En vanlig uppfattning i äldre skogshistorisk litteratur är att skogsseparationen skulle ha inneburit en "förskingring" eller ekonomiskt olönsam "försäljning" av statens skogar. Den bilden härstammar i själva verket från ett kritiskt debattinlägg av C A Agardh, skrivet långt i efterhand. Tolkningen av beslutet som en specialisering snarare än en "försäljning" upphäver denna utbredda missuppfattning – målet för staten var aldrig i första hand att tjäna pengar på separationen, utan att få möjlighet att införa det nya, vetenskapliga skogsbruket.

⁴För Ölands del ser kronologin något annorlunda ut. Beslutet att separera skogarna på Öland fattades redan 1821. Då såldes samtliga skogar på Öland ut till högstbjudande privata spekulanter. Böda skog blev den enda återstående, statligt ägda skogen på ön. Anledningen till denna förtidiga skogsseparation har aldrig blivit utredd, men kan kanske knytas till den stora "utmarksdelning" som ägde rum på Öland som ett resultat av att öns gamla status som kunglig djurgård upphörde 1801.

⁵Sundberg (1995) s. 23f.

⁶Linné (1741/2005) s. 144f.

⁷Johansson (2001) s. 16.

⁸Johansson (2001) s. 27

⁹Riksdagstrycket: Bondeståndets protokoll 11/3 1840 s. 393f..

¹⁰LVA Jägmästarens i Ölands revir arkiv E1c:3 Rapport från underjägare Sahlstedt 10/3 1846.

¹¹LVA Jägmästarens i Ölands revir arkiv E1c:4 Rapport från underjägare Adlerbjelke 23/2 1850.

¹²Se framförallt Sundin (1992) s. 371ff, 379, Sundberg (1995) s. 59f, 67, 80f, 99-105, Sundberg (2000) s. 242ff, 250f.

¹³KMB 1837-1841 s. 23.

¹⁴”Kapital” ska här ses som en social process, där olika fält av mänsklig verksamhet (däribland skogsbruk) börjar ses som något som kan ägas individuellt, och som har ett värde som ska ackumuleras.

¹⁵LVA Böda kyrkoarkiv J2b:2 Kungörelse av underjägare Widerström 14/6 1845.

¹⁶LVA Jägmästarens i Ölands revir arkiv E1c:4 Rapport från underjägare Enander 9/7 1847.

¹⁷LVA Länsstyrelsen i Kalmar län, landskansliets arkiv E25:34 Skrivelse från Stenius till Konungens Befallningshavande 26/2 1850.

¹⁸LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Skrivelse från landshövding Nerman till J H Eneman 28/2 1850, ”Litt C”

¹⁹LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Kungörelse av J H Eneman 10/3 1850, ”Litt B”.

²⁰LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Skrivelse från Simon Nilsson m.fl. till häradsrätten, odat. men trol. Tidigt i april 1850

²¹LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Skrivelse från Simon Nilsson m.fl. till Konungens Befallningshavande 12/3 1850, ”Litt Morsk”

²²Däremot finns det inte en enda uppgift i någon samtida primärkälla som ens antyder att allmogen skulle ha varit beväpnad med kanoner, vilket är en utbredd myt som främst har figurerat i den ymniga hembygds litteraturen om oroligheterna i Böda.

²³LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Skrivelse från Simon Nilsson m.fl. till Konungens Befallningshavande 12/3 1850, ”Litt Morsk”

²⁴Citaten kommer i första hand från vittnesuppgifter i LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv Mål #353, men också från LVA Länsstyrelsen i Kalmar län, landskansliets arkiv E25:34 Rapport från Eneman till Konungens Befallningshavande 13/3 1850

²⁵LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Skrivelse från Simon Nilsson m.fl. till Konungens Befallningshavande 12/3 1850, ”Litt Morsk”

²⁶Hultman (2002) s. 88ff, 99ff.

²⁷LVA Länsstyrelsen i Kalmar län, landskansliets arkiv E25:34 Rapport från Eneman till Konungens Befallningshavande 13/3 1850 samt LVA Jägmästarens i Ölands revir arkiv E1c:4 Rapport från underjägare Selander 29/3 1850

²⁸LVA Ölands norra mots häradsrätts arkiv A1a:198 Gustaf Adlerbjelkes självmordsbrev, trol. 13 eller 14 april 1850, ”Litt Död”.

²⁹LVA Länsstyrelsen i Kalmar län, landskansliets arkiv E25:34 Skrivelse från Stenius till Konungens Befallningshavande 25/5 1850. Kursivering i originalet.

I TEXTEN ANVÄNDA KÄLLOR OCH BEARBETNINGAR

Otryckta källor

Landsarkivet i Vadstena (LVA)

Böda kyrkoarkiv

Volym J2b:2 Upplästa kungörelser 1845

Jägmästarens i Ölands revir arkiv

Volym E1c:3-4 Rapporter från underjägarna 1846-1850

Länsstyrelsen i Kalmar län. Landskansliets arkiv

Volym E25:34 Handlingar rörande oroligheterna i Böda 1850

Ölands norra mots häradsrätts arkiv

Volym A1a:198 Vinteringets dombok 1850

Tryckta källor och bearbetningar

Eliasson, Per (2002). Skog, makt och människor. En miljöhistoria om svensk skog 1800-1875.

Malmö: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.

Ericsson, Martin (2007). Herrarna har inget på våra ladugårdar att göra! ”Bödupproret” och konflikten om skogens moraliska ekonomi på

norra Öland år 1850. Opublicerad D-uppsats i historia. Lunds universitet: Historiska institutionen.

Hultman, Lars (2002). "En besynnerlig jäsning fortfor bland folket... En diskussion av förhållandet mellan socialt och politiskt våld utifrån händelserna i samband med det fersenska upploppet i Stockholm 1810." Socialt och politiskt våld. Perspektiv på svensk historia. (Red. Österberg) Riga: Historiska Media.

Johansson, Per Göran (2001). Gods, kvinnor och stickning. Tidig industriell verksamhet i Höks härad i södra Halland ca 1750-1870. Malmö: Studia Historica Lundensia.

Konungens befallningshavande i Kalmar läns femårsberättelser (KMB) 1837-1841.

Linné, Carl von (1741/2005). Carl von Linnés öländska resa. Danmark: Natur och kultur.

Riksdagstrycket: Bondeståndets protokoll 11 mars

1840.

Sundberg, Kerstin (1995). Striden om skogen. Resurser och sociala relationer i Haningebygden på 1600- och 1700-talen. Kristianstad: Hanvedens förlag.

Sundberg, Kerstin (2000). "De hafver denna lilla furuskog så oförsvarligt utdöda..." Om nyttjande av skogens resurser i agrarsamhället." Skogsliv. Kulturella processer i nordiska skogsbygder. (Red Kaldal m.fl.) Falun: Historiska media.

Sundin, Jan (1992). För gud, staten och folket. Brott och rättsskipning i Sverige 1600-1840. Lund: Rättshistoriskt bibliotek.

Åhrstrand, Petter (1768/1979). Beskrifning öfver Öland, besynnerligen det norra motet eller fögderiet. Jämte bihang af åtskilliga gamla konungabref. Faksimilutgåva. Uppsala: Brombergs.

VI STÖDER SKOGSHISTORISKA SÄLLSKAPETS VERKSAMHET:

HARGS BRUK AB